

ENERGIAKANDJATE HINNAD AASTATEL 1992–2007

Andres Saarniit

SISSEJUHATUS

Taasiseseisvumine koos üleminekuga turumajandusele tähendas Eesti elanikele muu hulgas energiahindade suurt tõusu. Tsentraalse plaanimajanduse eripära oli teatavasti nõudmise-pakumise vahekorral põhinevate hindade puudumine. Erandiks oli vaid nn kolhoositurg, kus elanikud said toidukaupu osta ja müüa. Muud kaupa seal ei olnud ega tohtinudki olla. Nii nagu teised kaubad, sõltusid ka energiakandjate hinnad plaaniorganite suvast. Elanikele müüdavat elektrit ja kaugkütet peeti esmavajalikeks kaupadeks ning nende hindu püüti hoida madalal võrreldes näiteks autode, kodutehnika ja isegi riiete omadega.

Asjaolu, et energiakandjate näol on tegemist esmatarbekaupadega, mõjutas kindlasti ka üleminekut turuhindadele. Selgelt on tajutav valitsuse püüd üleminekut sujuvamaks ja elanikele talutavaks teha. Tänapäevaks on energiakandjate hinna muutumine saanud osaks üldisest hinnataseme ühtlustumisest, mis jõukuse kasvuga paratamatult kaasas käib. Järgnev on pöngus ülevaade energiahindade kujunemisest viimase veidi rohkem kui viieteistkümnepäeva jooksul lõpptarbija ehk üksikisiku vaatevinklist.¹

TURUHINDADELE ÜLEMINEKUST ÜLDISELT

Eestis algas hindade liberaliseerimine juba 1980ndate lõpus. Seda käivitav Eesti Vabariigi hinna-seadus võeti vastu 1989. aastal, kui umbes 90% hindadest oli fikseeritud riigi poolt. Uue seaduse idee järgi jagunesid hinnad üleminekul turumajandusele riiklikult kehtestatavaiks, kooskõlastata-vaiks ning vabalt kujunevaiks. Uue seaduse järgi kehtestas valitsus hinnad muu hulgas maa-gaasile, elanikele müüdavale ahjukütusele ning elektri- ja soojusenergiale. Vedelkütuste hindade reguleerimine jäi aga ministeeriumide ja ametite tasemele. Seega olid kõigi elanikele müüdavate energiakandjate hinnad allutatud kontrollile vähemalt kooskõlastamise tasandil.

Pärast 1992. aasta rahareformi hindade vabastamine jätkus ning valitsuse 1993. aasta lõpus vas-tu võetud määruse järgi jäi elektri hind endiselt valitsuse poolt kehtestatavaks, samas kui soojus-energia ja gaasi hind liigitati kooskõlastamist vajavate klassi. Auto- ja ahjukütusest olid vahepeal saanud vabalt kujunevate hindadega kaubad.

Kuna elektri, maagaasi ning soojusenergia tootjad-tarnijad on monopoolses seisundis, siis on nende hinnakujundus siimaani kontrollile allutatud. Aastani 1998 kooskõlastas energiakandjate hindu valitsus, kusjuures vastava ettepaneku teinud majandusministrit nõustas spetsiaalselt sel-leks 1993. aastal loodud sõltumatu asjatundjate komisjon. Uue energiaseaduse alusel loodi prae-guse Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi haldusalas Energiaturu Inspeksioon. See hindade kooskõlastusmehhanism toimib tänini.

¹ Energiamajanduse ja ka hindade muutumise kohta laiemalt leiab analüütilisi ülevaateid näiteks Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi koduleheküljelt <http://www.mkm.ee/index.php?id=1787>.

Järelevalvele oli 1993. aastal allutatud ligi viiendik tarbijakorvist ning energiakandjate hinnad moodustasid umbes poole reguleeritud hindadest. Täna on turujärelevalvele allutatud kaupade ja teenuste osakaal vähenenud 9%ni; energiakandjad moodustavad sellest 85%.

Hinnakontroll ei olnud ainuke meetod, mille abil valitsus püüdis üleminekut turupõhiste energiahindadele pehmendada. Hindade liberaliseerimise algul olid kõik kütuse- ja energiamüüjad, sh naftatoodete sissevedajad, riigi- või munitsipaalomandis. See andis võimaluse siluda elanikele müüdavate energiakandjate hinnakasvu nii kasumitaotlusest loobumise kui ka ristsubsideerimise² abil. Viimane oli eriti iseloomulik soojamajanduses ning veel möödunud kümnendi lõpul olid erinevad hinnad juriidilistele ja üksikisikutele üsna levinud.

Kaugkütte subsidiumite vähendamine ja üleminek kulutusi katvale hinnatasemele oli üks peamisi ajendeid eluasemekulude kallinemist korvava eluasemetoetuste korra kehtestamiseks. Süsteemi loomine algas 1992. aastal ja seda täiustati paari järgmise aasta jooksul pidevalt. Toetuse saamise õigus ja selle suurus sõltus leibkonna koosseisust, sissetulekute suurusest ja kaudselt ka eluasemeturu olukorrast. Toetussüsteemi aluspõhimõtte järgi tekkis õigus toetusele siis, kui eluasemekulutused moodustasid üle 30% sissetulekust normaalseks peetava eluaseme suuruse juures.

Tsentraalse plaanimajanduse aastail ehitati peamiselt „keskmise suurusega keskmisi“ kortereid ning turumajandusele üleminekul selgus, et nõudlus suuremate ja eriti väikekorterite järele ületab pakumist märkimisväärselt. Eluasemekulutuste hüppeline kasv suurendas vastavalt ka nõudlust väiksemate korterite järele, kuid olukord eluasemeturul võimaldas korteri väiksema vastu vahetada vaid vähestel. Sellega tuli paratamatult arvestada ning kohalikud omavalitsused olid sunnitud kehtestama elamispinna „normsuuruse“, mille ulatuses oli õigus eluasemetoetust taotleda. Võrreldes muud liiki toetustega oli vajadus eluasemetoetuse järele suurem ning 1995. aastal sai eluasemetoetusi 16% leibkondadest. See aasta tähistas teatavasti ka majanduskasvu perioodi algust ning vajadus eluasemetoetuste järele hakkas vähenema.

Suhteliselt sujuva ülemineku turupõhiste hindadele nii kohalikus kui ka globaalses mõttes tegi võimalikuks Eesti hea energiaga omavarustus³, sh Euroopa kontekstis suhteliselt odav elekter nii Eestis, Leedus kui ka Lätis.

ENERGIAKANDJATE HINNAKASV ARVUDES

Usaldusväärsem tarbijahindade statistika algab 1992. aastal toimunud rahareformi järgsest ajast, eeskätt küll tarbijakorvi kui terviku hinna jälgimisel, kuigi üksikute kaupade ja teenuste lõikes on siiski veel mõningaid meetoodilisi probleeme. Hindade vabastamine algas, nagu eespool viidatud,

² Kahjumit andva toote valmistamine kasumit andvast tootest saadava tulu arvel. (*Toim.*)

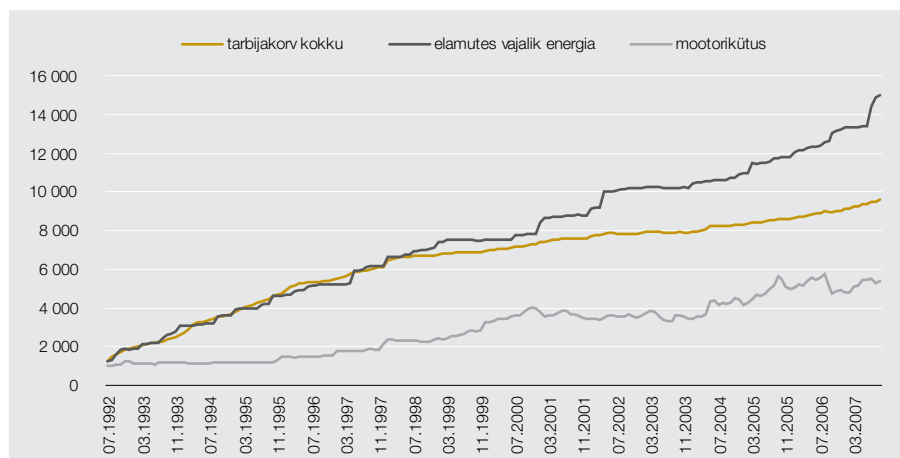
³ Vt lähemalt E. Kiseli artikkel käesolevas numbris.

juba paar aastat varem. Elanikele müüdavate energiakandjate hinnamuutused võib liigitada kolme perioodi.

Esiteks võib nimetada enne rahareformi aset leidnud hüppelist hinnakasvu. See puudutas eeskätt imporditavat kütust – maagaasi ja naftatoodete hinnad kasvasid sadades kordades. Maailmaturul olid naftahinnad sel ajal isegi odavnemas, kuid Eesti tarbija vaevalt seda tajus. Ülemineku tegi valulisemaks veel see, et majanduskasv oli langusfaasis ning palgatõus jäi hinnakasvule alla.

Teine ehk rahulikum energiakandjate kallinemise etapp algas rahareformiga ja lõppes tinglikult kümnendivahetusega. Selleks ajaks oli Eestis üles ehitatud toimiv turumajandus ning üle elatud ka esimene äri-tsükli langusfaas.

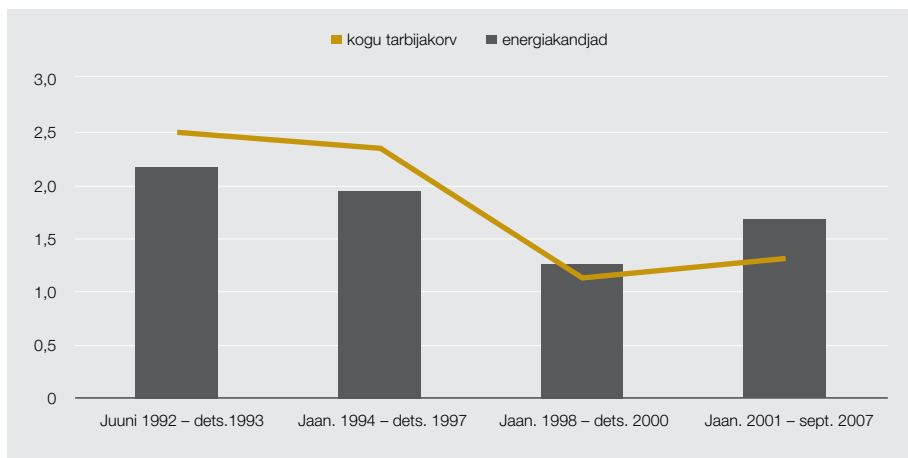
Joonisel 1 paistab selgelt välja valitsuse eespool kirjeldatud soov energiakandjate kallinemist elanike võimalikult talutavaks muuta. On näha, et elamutes vajaliku energia (elekter, gaas, soojusenergia, ahjuküte) hinnakasv oli kuni 1998. aastani aeglasem kui tarbijakorvi kallinemine tervikuna. Mootorikütuse hind tõusis keskmisest tarbijahinnast peaaegu kaks korda aeglasemalt. See näitab, et autokütuse puhul jäi maailmaturuhindadega kohanemise suurem šokk juba rahareformieelsesesse aega. Teiseks tuleb meenutada, et kuni 1996. aasta suveni oli dollar Eesti kroonides sama hinnaga, mis rahareformi ajal, ning autokütuse kallinemine sellel perioodil oli tingitud puhtalt sisemaistest teguritest – nõudluse kasvust ja aktsiisimäärade tõstmisest. Kümnendi teisel poolel olid ülekaalus välismaised tegurid: autokütuse rohkem kui 2,5kordne hinnatõus jagunes enam-vähem võrdselt nafta ja dollari kallinemise vahel.

Joonis 1. Mootorikütuse, elamutes kasutatava energia ja kogu tarbijakorvi kallinemine ajavahemikul juuni 1992 kuni september 2007 (juuni 1992 = 1)

Allikas: Statistikaamet

Elamutele vajaliku energia hinnatõus oli liigiti siiski küllalt erinev. Enim, s.o rohkem kui 17 korda, suurenes ajavahemikul 1992. juunist kuni 2000. aasta detsembrini elanikele müüdava gaasi hind. Sealjuures oli kasvutempo kiireim esimese poolteise aasta jooksul pärast rahareformi. Elektri hind tõusis praktiliselt samas tempos kogu tarbijakorvi maksumusega ning ahjukütte ja soojusenergia hinnad isegi aeglasemalt, olles 2000. aasta lõpus 4,5–5 korda kõrgemad kui vahetult rahareformi järel. Hinnamuutuste tempo erinevused olid iseloomulikud just perioodi esimesele poolele, samas kui kümnendi lõpuaastatel hinnakasvu tempo kütuseliikide lõikes ühtlustus.

Joonis 2. Energiakandjate ja kogu tarbijakorvi kallinemise indeks üksikutel etappidel rahareformist 2007. a septembrini (perioodi algus = 1)

Allikas: autori arvutused Statistikaameti andmete põhjal

Kolmanda etapi alguseks võib tinglikult lugeda käeoleva kümnendi algust. Seda perioodi iseloomustavad Eesti majanduse kiire kasvutempo taastumine stabiilses hinnakeskkonnas ning naftahinna heitlikkus ja tõus rekordiliselt kõrgele tasemele. Eksperdid on käesoleva kümnendi maailmamajanduse väljavaateid hinnates pidanud naftahinna tõusu korduvalt maailmamajanduse kasvu pärssivaks teguriks. 2007. aastal võib aga tagasivaates tõdeda, et maailmas on olnud piisavalt likviidsust tagamaks nii naftahinna kui ka majanduse kiiret kasvu.

Aastatel 2001–2007 kallinesid leibkondadele müüdavad energiakandjad keskmiselt 9,5% aastas ehk kaks korda aeglasemalt kui eelnend seitsme aasta jooksul. Üldise hinnastabiilsuse keskkonnas võib sellist tempot pidada siiski kiireks ning põhjuseks välist hinnasarvet. Naftahinna tõus hakkas elanikele müüdavate energiakandjate hindu mõjutama juba 1998. aastast alates ning sest saadik on elanikele müüdav energia kallinenud kogu tarbijakorvist kiiremini. Jällegi tuleb seejuures tähelepanu pöörata Eesti krooni ja dollari kursile. Kui möödunud kümnendi lõpul oli krooni tegelik nominaalkursus mootorikütuse hinnakasvu võimendav tegur, siis pärast aastatuhande vahetust

on olukord olnud vastupidine. Võrreldes 2001. aasta algusega on autokütus tänaseks kallinenud veidi rohkem kui 40% võrra ehk palju vähem võrreldes nafta maailmaturu hinnaga. Kui kroon poleks selle ajaga ligikaudu 35% kallinenud, oleks ka bensiini ja teiste autokütuste hind sellevõrra kõrgem (vt joonised 1 ja 2).

Samuti võib energiahindade kasvu kiirendajaks pidada hoogsalt suurenenud sissetulekuid ja tugevat sisenõudlust. Nii on viimase seitsme aasta jooksul kõige kiiremini kallinenud ahjukütus, mille hinnakasvu tempo on ulatunud aastas keskmiselt 30%ni. Selle põhjuseks on plahvatuslikult kasvanud elamuehitus ning tehnoloogiline areng küttemajanduses, sh võimalus kasutada suurtes katlamajades puitkütet.

Koos tulutaseme kasvuga jätkub energiakandjate hinnatasemete ühtlustumine loomulikult ka edaspidi, kuid kiire ja hüppelise hinnakasvu periood on läbi saamas.

ENERGIAKANDJATE MAKSUSTAMINE

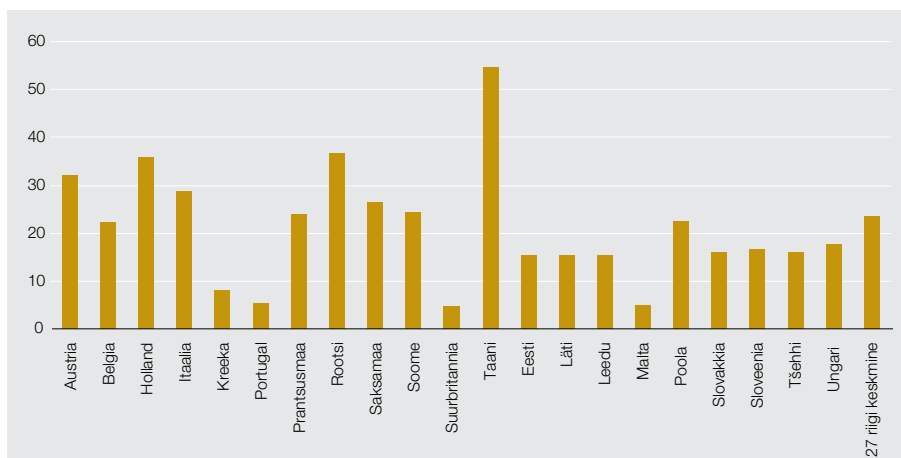
Eesti maksusüsteemi iseloomustavad proportsionaalsed ja ühtsed maksumäärad ning tarbimise suurem maksustamine tuludega võrreldes. Tagamaks kauba ja teenuste turu võimalikult sujuvat toimimist on erinevusi ja soodustusi üldiselt vähe. Energiakandjad aga kuuluvad just nende kaupade ja teenuste hulka, mille puhul on erikäsitletust põhjendatuks peetud.

Eestis kehtib enamikule kaupadele ja teenustele ühtne 18% käibemaksumäär (lisandväärtusmaks). Väheste erandite hulka kuulus 2007. aasta juulini elanikele müüdiv soojusenergia. Kuni 2001. aasta keskpaigani oli kaugküte maksustatud 0-maksumääraga. Seejärel kehtestati soojusenergiale alandatud, 5% maksumäär, mis käesoleva aasta suvel tõsteti tavapärase 18% tasemele. Samale tasemele tõsteti 2007. aasta juulis ka ahjukütuse käibemaksumäär.

Nii nagu teistes Euroopa riikides, on ka Eestis vedelkütused maksustatud lisaks üldisele käibemaksule veel aktsiisimaksudega. Peale autokütuse on aktsiisiga maksustatud veel kütteõli ja vedelgaas. Turu avanemist silmas pidades on kavas kehtestada maks ka elektrile. Et autokütuste hinnad kujunevad vabaturul, siis on praeguse maksukoormuse kujunemisel püütud arvestada ka elanike ostujõu muutumist. Näiteks möödunud kümnendi esimesele poolele oli iseloomulik aktsiisimaksude kiire tõstmine. Ajavahemikus 1993–1997 suurenes bensiinile ja diiselkütusele kehtestatud aktsiisimaks ligikaudu kuus korda. Naftahindade hoogsa tõusu tõttu maailmaturul muutis valitsus maksutõstmise kava sujuvamaks ning 2007. aastal kehtinud aktsiisimäärad autokütusele olid vaid ligikaudu kaks korda suuremad kui kümme aastat tagasi ehk 1997. aastal. Euroopa Majandus- ja Rahaliiduga ühinemise hetkeks olid kütuste aktsiisimäärad liikmesriikide kokku lepitud miinimumtasemest madalamad ning Eesti sai õiguse üleminekuajale maksumäärade ühtlustamiseks. Valitsuse kava järgi lõpeb kütuste aktsiisimäärade ühtlustamine 2008. aasta alguses.

Bensiinile ja diiselmootorile kehtestatud määrad suurenevad vastavalt 24% ja 35%. Sellega võib ülemineku energiakandjate turupõhiste hindadele lugeda lõppenuks ka maksupoliitika mõttes.

Võrreldes nn Vana-Euroopa riikidega jäävad energiakandjad Eestis siiski madalalt maksustatuks. Peale mootorikütuse aktsiisimäära on keskmisest madalamalt maksustatud ka elekter (vt joonis 3). Edaspidi kujuneb maksupoliitikas oluliseks ökoloogilise maksustamise põhimõte. Valitsus on heaks kiitnud ökoloogilise maksureformi lähtealused, mis näevad ette ümberorienteerumise tulu maksustamiselt loodusvarade kasutamise ja keskkonna saastamise maksustamisele. Keskkonnaga seotud maksude hulka kuuluvad ka energiakandjatele kehtestatud maksud.

Joonis 3. Maksude osatähtsus elektrihinnas valitud Euroopa riikides (%)

Allikas: autori arvutused Datamonitori andmete põhjal

TARBIJALE EDASTATAVAD SIGNAALID EHK SUHTELISED HINNAD

Turumajanduses on hindadel teatavasti pakkumist ja nõudlust tasakaalustav roll. Energiahinnad on aga erilised, kuna ühe energiakandja asendamine teisega on raskendatud. Seepärast on tähtsad ka tulevikule viitavad märgid. Hüppeline hinnakasv üleminekuperioodi algul andis tarbijatele selge signaali, et kütte on suhteliste hindade mõttes olnud allahinnatud ning seniseid tarbimisharjumusi tuleb muuta ja arvestada kütusehinnaga ka ehituses.

Kuigi pikemas tagasivaates ei tundugi erinevate energiakandjate kallinemistempos olevat suurt vahet, siis lühemate ajaperioodide kaupa võttes võisid hinnasignaalid olla isegi eksitavad. Näiteks kaugkütte kallines esimese kahe rahareformijärgse aastaga ligi 2,3–2,4 korda, samas kui elektrihind tõusis vaid 1,9 korda.

See ajendas kinnisvaraomanikke minema üle elektriküttele.⁴ Jaotusvõrkude piiratud võimaluste tõttu oli see paraku võimalik vaid vähestel. Tagantjärele vaadates ei pruukinudki see kõige õigem investeering olla, sest 1994. aasta keskpaigast kümnendi lõpuni oli elektrihinna kasvutempo kaugkütte omast kolm korda kiirem ning suurenema hakkas hoopis maagaasi kasutamine kütteks. Seda osalt ka tarbijaskonna suurendamist taotlevate ja gaasiküttest lähtuvate soodsamate hinnapakettide toel.

Uuel kümnendil muutus elektriküte koos elavneva elamuehitusega taas populaarseks kütelligiks uutes eramurajoonides. Selle ajendiks ei olnud niivõrd hinnatase kui kasutamismugavus ja väike alginvesteeringute vajadus. Viimase 3-4 aasta jooksul on kaudselt siiski olnud tajutav see, et elektrikütte kulud hinnatakse suureks ning ahjude ja küttekaminade populaarsus on kiiresti tõusnud. Nõudluse kasv on olnud piisavalt hoogne, toomaks kaasa ahjukütuse märgatavat kallinemist. Ahjupuud ongi viimase paari aasta jooksul olnud kõige kiiremini kallinev kütuseliik.

Kuigi energiakandjate hinnad ei jää muutumatuks ka tulevikus, on hinnasignaalide mõttes pilt tänaseks siiski palju selgem. Ehitusala asjatundjad on teinud tänuväärset tööd ja võrrelnud erinevate kütelliikidega seonduvaid kulusid (vt tabel 1). Need võrdlused viitavad erinevat liiki kütuste hindade ühtlustumisele ning seetõttu muutuvad valiku tegemisel järjest olulisemateks kriteeriumideks kasutamismugavus ja vajalike seadmete soetamismaksumus.

Tabel 1. Näide elamu aastastest küttekuludest erinevate kütelliikide puhul (krooni)

	90 m2, 50 l sooja vett päevas*	180 m2, 200 l sooja vett päevas*	150 m2 koos sooja veega**
Elektriküte	16 200	34 200	22 300
Öliküte	12 100	25 700	26 300
Gaasiküte	890	18 800	15 900
Halupuit	7 600	16 000	15 000

* Koduabc. Õhtuleht. 25. oktoober 2007.

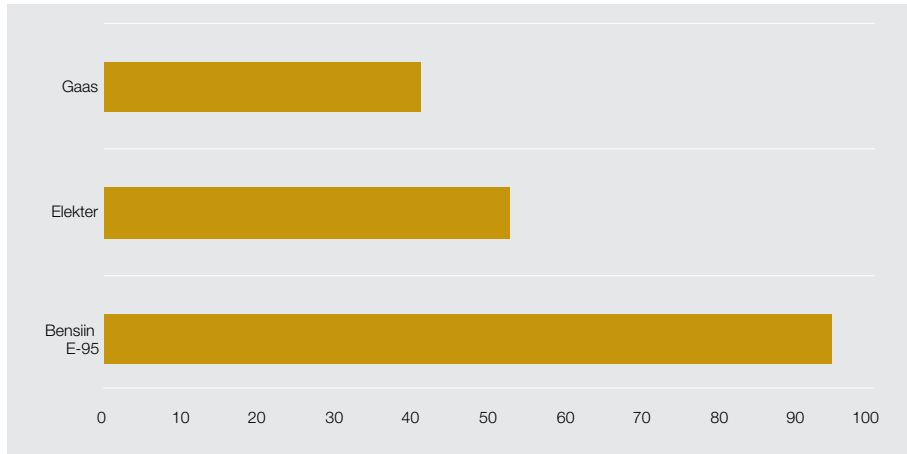
** Äripäev. 19. september 2007.

Tuleviku suhtes annab ettekujutuse energiakandjate hindade võimalikust muutumisest nende võrdlus maailmaturuhindadega. Kui võrrelda Eestis ja nn Vanas-Euroopas kehtivaid hindu, siis ei ole üllatav, et kõige enam ühtlustunud autokütuse hinnad ning naftatoodete puhul on juba ammu kujunenud määravaks maailmaturu hind (vt joonis 4). Naftatooted on kergesti transportitavad ja kaubeldavad kõikidel turgudel. Maagaasi müügi võimalused sõltuvad aga kulukatest torujuhtmetest ning riigisisest jaotusvõrgust. Eesti, Leedu ja Läti puhul ei ole seni kehtinud hinnavalem, mille järgi maagaasi hind sõltub nafta hinnast. Põhjus peitub kohalikus odavas elektris.

⁴ Elektri hinna keskmises kallinemises ei paista piisava selgusega välja asjaolu, et viidatud ajal sai võimalikuks kasutada kütmiseks elektri õist odavamat hinda. Sama käib paar aastat hiljem ka maagaasiga kütmise kohta.

Näiteks Kesk-Euroopa uutes ELi liikmesriikides olid 2007. aasta alguse seisuga nii gaas kui ka elekter kallimad kui Baltimaades. Elektri hinnavahe oli 1,5kordne ning gaasi puhul umbes 30%. Tulevikus gaasi hind Eestis muidugi kallineb ja läheneb Euroopas välja kujunenud hinnatasemele. Eesti Panga 2007. aasta sügisprognosis eeldatakse gaasi kallinemist ajavahemikul 2007–2008 kokku ligi 60% võrra. Maailmaturuhindadega ühtlustumise mõttes on loogiline eeldada, et väiksemate transpordikulude võrra jäävad hinnad Eestis siiski madalamaks.

Loomulikult ei jää ka elektri hind praegusele tasemele. Kui lähiaastatel on elektrihinna kujunemine rohkem sisemaine asi ning seda mõjutavad tarbimise kasv, elanike ostujõud ja võib-olla ka Eesti Energia investeringuvajadus, siis seoses energiaturu avanemisega muutub järjest tähtsamaks nõudluse-pakkumise vahекord kogu Läänemere piirkonnas.

Joonis 4. Tähtsamate energiakandjate hinnatase Eestis võrreldes ELi vanade liikmesriikidega 2007. a alguses (EL-15 = 100)

Allikas: Eurostat

Tabel 2. Energiakandjate osatähtsus tarbijakorvis (%)

	Juuli 1992	1994	1997	2003	2007
Elekter	2,0	2,0	2,6	2,9	2,9
Gaas	1,1	1,5	0,8	0,8	0,4
Ahjuküte	0,5	0,7	0,7	0,8	1,3
Soojusenergia	2,3	5,7	6,4	4,8	3,0
Kogu elamutes kasutatav energia	5,9	9,9	10,5	9,3	7,5
Mootorikütus	3,9	3,1	2,2	6,6	6,1
Kokku	9,8	13,0	12,7	15,9	13,6

Allikas: Statistikaamet

Energiakandjate hindade seotusele maailmaturuhindadega viitab ka nende osatähtsus tarbijakorvis. Esimese viie aasta jooksul pärast rahareformi suurenes nende kulude osakaal koos sissetulekute kasvuga. Viimaste aastate puhul torkab silma mootorikütuse kulude kiirem kasv (vt tabel 2). Väide, et madalama sissetulekutasemega riigis kulutatakse energiakandjatele tunduvalt rohkem, ei pea Eesti puhul enam paika. Ühtlustatud tarbijahinnaindeksi arvutamise aluseks oleva tarbijakorvi järgi kulub Eesti leibkondadel energiakandjatele vaid umbes 1,5 protsendipunkti rohkem kui Euroopa Liidu kaheteistkümnes vanas liikmesriigis. Enamik nendest suurematest kuludest on seotud elamutes tarbitava energiaga. See võib viidata nii ilmastikust tulenevatele suurematele kütetkuludele kui ka ehitiste vähesele soojapidavusele.

KOKKUVÕTE

Eesti suhteliselt ulatuslik energiaga omavarustus tegi möödunud kümnendil toimunud ülemineku turupõhiste hindadele elanikele vähem valuliseks. Nüüdseks on kiire hinnakasvu periood läbi saanud ning eestimaalaste kulutused energiakandjatele moodustavad ostukorvis umbes samasuguse osa kui Euroopa Liidu vanades liikmesriikideski. Koos sissetulekute kasvuga jätkub ka hinnatasemete ühtlustumine. Kui jätta kõrvale imporditavate kütuste võimalikud hinnamuutused, siis riigisisesele suureneb tõenäoliselt sissetulekute ja nõudluse roll hindade kujunemisel.

Mõttevahetus selle üle, milline on energiakandjate õige hind teiste kaupade ja ka keskkonna puhutusega võrreldes, alles hakkab hoogu võtma. See hakkab avaldama suurt mõju neile maksupoliitilistele otsustele, mis Eesti valitsus koos teiste liikmesriikidega vastu võtab.

KASUTATUD KIRJANDUS

World Bank (1996). Estonia: Living Standards During the Transition. Report No 15647-Ee4.

Eesti energeetika 1991–2000. Majandusministeerium . Detsember 2001.

Environmental taxes in the European Union 1980–2001. Eurostat. Statistics in Focus 9/2003.